

M. G. S.

Wälmenta Anmärkingar
Sistande på
Landtushållningens
förbättrande
3
Norra delen af Österbotn.

Med

Wederbörandes Samtycke wid Kongl. Acade-
mien i ÅBO,

Under

S. S. Theol. Doct. Oecon. Prof. Ledamot. af Kongl. Wala
Orden, Kongl. Wetensk. Academiens och Wetensk.
Societ. i Upsala,

Herr PEHR KALMS

Inseende,

Utgifne och förswarade

af

JOHAN SIMELIUS,

Österbotninge.

3 Åbo Academiens Höfres Lärosal den Martii 1778.

ÅBO,

Tryckt hos Kongl. Acad. Boktr. J. C. Frenckell.

Capellanen uti Kalasjoki Sockn och Ullwieska Capell,
Wäläroördige och Högwällärde

Herr JACOB SIMELIUS,

Min Gulldaste Fader.

Om jag wid detta tillfälle skulle undgå, at för Allmänheten
ädagalägga, så wäl de oförtienta wälgärningar, hwilka jag af
min Gulldaste Fader ämjuitt, som ock den erkänsla och wörd-
nad, som i mitt hjärta blifwit där af uptrända; skulle man bil-
ligt kunna anse mig för den otacksammaste ibland menniskjor.
Jag understår mig därföre, at i anledning här af tillägna min
Gulldaste Fader, dese obetydelige blad; de tillhöra i sällning
Eder, emedan de äro en ringa frukt, af den outredeliga mö-
da och omsorg, som min Gulldaste Fader haft ospard för min
wälfärds befordrande. Så litet min penna kan fatta alla de
wälgärningar, som jag af min Gulldaste Fader ämjuitt, så li-
tet är den ock tilbördigen i stånd, at uttrycka de tacksammaste
och wördnadsfullaste känslor, jag däremot hyser i mit innersta.
Det enda prof jag af denna min wördnad och erkänsla kan
ädagalägga, äro mina hjertinnerliga önskingar, det råfres
Förshuen låta den stunden wara långt borta, som skulle till-
sta ögonen på en så högst öm och Huld Fader. Den goda
GUDen öfwerhope min Gulldaste Fader med sin nåd och wäl-
gärningar, så i tiden, som förnämligast i den sälla ewigheten.
Under en sådan önskan framhårdar med djupaste wördnad

Min Gulldaste Faders

Ödmjulltydigste Son
JOHAN SIMELIUS.

Sandra teke G. L. at jag wägar til Allmänhetens bepröf-
wande utgifwa et ringa arbete, som syftar på Landthushäll-
ningens förbättrande i min Fosterbygd. Den kärlek,
som naturens Gædte nedlagt hos oss til de orter,
där wi blifwit födde och upammade, är sanneligen af den be-
skaffenhet, at äfwen den minst betydande medborgaren tror sig
finna et nöje deruti, at på något sätt bidraga til deras fördel
och uplysning. Sjelfwa Ahogan och wiljan därtill, ehuru swag
förmågan kunde wara, äro lika som wår siel medfödda. Den-
na lusten, at gagna min hembygd, har således til en del äf-
wen warit driffväden til detta ringa arbetets utgifwande. Om
jag därmedelst gjordt den samma någon wärkelig tjenst, om det
skulle winna deß benägna omdömmie, och om man genom des-
sa omogna anmärkingar skulle finna på utwägar, til Landt-
hushällningens förbättrande där på orten, wore det mig ej
til mindre fägnad än upmuntran. Jag wil ej förmoda, det
någon skal anse det för förwått af mig, til at wela omwänd-
stra mina Förfäders sedwänjor, och at förestå några föränd-
ringar wid deras Landt- och Åkerbruk, emedan mångfaldig
erfarenhet wist, at de äldsta plågslederna ej altid äro de bä-
sta, och at de oftast hafwa sit enda förswar af sin ålverdom,
samt at de nyare Hushällare påfunnit många nyttiga förbät-
ringar.

At en god Landthushällning är grund til et Samhälles
sinneliga wälmåga, samt ynnigt riktar sina idkare, är en
sak, i hwilkens bewisande jag så mycket mindre behöfwer up-
pehålla mig, som det blifwit bewist af så många, som skrifwit i

Landthushållningen. Våra Förfäder hafwa lämnat oss wackra efterdömmen i denna Hushållnings delen, (a) ehuru det af någre oförståndige åfwen i våra tider anses för det nedrigare folkets göromål. Det war ej owant för en Borgmästare i Rom, at wid Consulatets nedläggande gripa til plogen. Så wäl detta, som ock andra wackra efterdömmen, utom den o-rwifwelaktiga nytta, som et rått fört Landbruk medförer, borde wara en tillräckelig upmuntran, at på alt möjligt sätt winläggas oss om Hushållningens uphjelpande. Då jag således tänkt göra några ensaldiga anmärkningar wid mina Lands-måns landthushållning, så sträcker jag först min upmärksamhet til Åkerbruket.

§. 1.

Ångsbristen är det, som til en stor del afhållit Landbrukaren på årtilliga ställen i Norra delen af Österboen, at besitta sig om förmerandet af sina Åkrar. De tycka det wara omöjligt, at föda Landbruket utan öfwerflöd af ångar. De mena at det wore nästan ogjörligt, at föda boskapen med lister hö-förråd, och at följakteligen förmera sina åkrar, samt därigenom bringa sit Landbruk til större högd och fullkomlighet. Men om mina Landsmän wille besitta sig om, at wederbörligen föda de ångar de hafwa, hwarom mera nedanförer i 5. §. Och om de wille med all idoghet samla alt sådant, som tjenar til Boskaps föda, och som omtalas i årtilliga Hushållsböcker, samt omständeligen i Mag. GRANLUNDS Disputation, utgifwen här i Åbo 1766, om tjenliga ämnen til Boskaps föda wid insfallande foderbrist, så skule de kunna åfwen med mindre myckenhet ångar, framföda et anseeligt antal Boskap, och förskaffa sig ymnig gödsel til Åkrens förbättrande. Uti Kongl. Wetenskaps Acad. Handl. för

---

(a) Se Herr Mag. ELENH Disputation, utgifwen här i Åbo 1775, om det wärde hwari *Oeconomien* blifwit hållten af årtilliga gamla folkslag.

för år 1758. pag 302, följ. wisas oss et ganska tydligt prof, huru mycket en eftertänksam och treswen landtman i denna delen kan åstadkomma. Korreligen, när en förständig och slitig jordbrukare wil rått försöka, at föda Boskapen med granris, lös, halm, flera slag af andra föraktade växter, och litet säd, med tilhjälps af något litet hö, så skal han finna, at Boskapen triffwas så wäl härpå, som någonsin af det wanliga stillnings-sättet med hö allenast. Til göddelens förmerande, kunde de efter Samast boernas sed, nyttja granris, det de til en stor ynnighet framkaffa til sina ladugårdar, hwilket sedermera sönderhuggit och upblandat med den wanliga gödseln efter någon tid drages på åkern; dels kunde de samtla tilhoppa tufwor, jord utaf käre, med mycket annat, som med Boskaps gödseln blandat, och sedan i rättan tid på åkern fördt, gifwer den en ansenlig fructbarhet.

§ 2.

Breda åker-renar har jag widare trodt mig med alt skäl kunnat upraga, som et wärkeligit förhinder til hushållningens förbättrande i min fosterbygd. Den ringa winst mina landsmän tro sig äga af breda åkerrenar, nemligen at de därpå få et godt och mustigt hö, är förmodeligen driktfjädren til detta deras fel. Men at breda åker-renar wärkeligen äro skadeliga för Landtmannen, det kan hwar och en, som hållt har liten kundskap i Landhushållningen, tydeligen se; ty utom det at de draga mycken must ifrån åkern, så äro de och skadeliga ännu i det affendet, at kålen länge om wåren blir därstädes liggande, och förhindrar bräddens tilwäxt och frodighet, och utom des äro de som en damm, hwilken hindrar watnets aflöpp, hwarföre det gemenligen händer, at wid renarne är swagare wäxt än midt uppå stycket, och om det om wintern ofta varit töwäder med frost emellan, är gemenligen all brodden död, som står något nära til renarne; hwilket dageliga erfarenheten omwiswelaktigt besyrker. Stora åkermän bruka därföre an-

tingen afsinga, eller och ganska smala åkerrennar, som alltid ligga på lågre än hufwa åkerstycket.

§ 3.

Såsom et til Landbrukens wanfödtisfel ländande fel har jag ej eller underlåta kunnat at upraga tjörutlärkningens missbruk, på flera orter. Ehuruwäl jag ej alldeles kan eller bör påstå, det mina Landsmän helt och hållet borde afstå med detta näringsfånget, så för tjörans oumbärlighet i et samhälle, samt den stora winst wårt kära Fadernesland, från uelännin- gen, medelst tjörans förtyrrende, kan tilfalka; som ock för den orsaken, at til des tillwärlande kunna använda en tid, som de ifrå sit Landbruk kunna äga öfrig; så kan jag dock ej und- gå, at anmärka, det denna näringsgren, på mångfalt stit ka- dar Landbruket och förhindrar des tillwärl, då därmed på det sättet öfwerföddas, som hitintills ofta sedt; ty då en landbruk- kare årligen tillwärlar 70, 80, ja 100 tunnor tjära, med en liten folk-nummer, måste hans åker och ång nödvändigt blif- wa wanfödt, och skogen obarmhertigt medtagen, isynnerhet när de största timmerstöckar, ja sådane, som kunde användas til mastred, därigenom förspilles och förödes, hwaraf händer, at bönderne härstades redan hafwa på somliga ställen swäre ef- ter stöckar til husbyggnad. Denna hårda och nästan Barbariska skogens medfart borde sannerligen ömna hwar och en rättfint och omtänkt medborgare i ansende til den dyrbara egendomen, som Naturens GÄRRE lämnat oss uti våra skogar, och dem wi således ej borde förspilla på så wärdslöfande sätt; den har och därför ibland andra myligen ömnat Norra Österbottens Högsberömlige Herr Lands-Höfdinge och Riddare af Kongl. Swärds orden, JAGERHORN, som ej allenast genom utgifna warningar och Kundgörelser afsädrat Allmogon i de under Hans Kyrrisse belägne Socknar ifrå det öfwerföddiga och skogsöddan- de tjärubrännandet, utan ock til at befordra dese fina befalls- ningars efterlesnad, med mycken stit och nogranhet låtit syna Deras så kallade Farwed. Som uti våra wanliga tjärodalar,
man

man ej fåe så mycket och så god tjära, som borde, emedan en stor Del tjära dels rinner ned i jorden, dels utblandas med aska, mull, och annat, och en del alldeles upbrännes; så wöre önskeligt, om här i landet, sådana tjäro-ugnar inwäntades, som Herr Baron FUNCK, omständeligen beskriwit, och som redan med största fördel brukas på årskillige orter: ty genom dem erhålles långt mera och långt bättre tjära, än genom våra wänliga tjärodalar; och man får des utom i dessa ugnar en skön olja, och en så kallad tjärowesja, hwilka i tjärodalar icke bekommas; at förtiga, det man äfwen därigenom får mera och utwärdare bränfål. Wåra Tallsfogar, som mer och mer dageligen afstyna, wäles lika som ropa ut oss, at ej längre uphåta med en så nyttig och fördelaktig inwäntning.

Alla dessa anstalter, ehuru wackra och goda de och kunna wara i sig själfwe, äro dock förmodeligen utan den påskyftrade fullkomliga wärkan, så länge skogarne äro ofskifade hemmansbrukare emellan, och då hwar och en söker at efter yttersta förmåga kunna använda dem sig til fördel. Storskiften är således snart sagt, det enda medlet at bibehålla skogarna, hwilket widlyftigare finnes ådagalaadt i Herr Magister Tengströms Disputation utgifwen här i Åbo 1775, Om storskiftets uddwändighet i anseende til skogarnas bättre wård.

§ 4.

At mina Landsmän ofta tillägna sig mera mark än de hinna at rått sköta, det har jag äfwen trodt mig kunna upptaga ibland de orsaker, som förhindra Landbrukets wälstånd. Hwar och en wet, huru swårt det är, at sköta mycken mark med en liten deumot swarande folk-nummer. Därföre bör de de hemmansbrukare, som äga litet folk, ej tillägna sig mera mark, än de hinna at tilböriligen wårda och upodla; ty de skada dermed sig själfwa, sina medborgare samt Kronan och hela Riket igemen. Sig själfwa, ty de kunna ömsdligt bringa sit Landbruk til wälmakt, när de med få arbetare skola sköta widlyftiga ågor och intäkter och därföre betala dryga utlagor.

Sin nästa tilfoga de orätt, ty de tillägna sig ofta den jord, som kanske varit hans granne mera af nöden och af honom kunnat bättre upodlas. Nybyggens inväntande förhindras här igenom ögonfentligen, hwilket gör at Kronan och Riket komma til at lida gemensamt. Så detta som monga andra fel i Hushållningen, skulle dock bäst och säkrast rättas genom skatter, hwilket man aldrig nog ofta kan önska måtte komma til et skyndsamt slut.

§ 5.

De många och oduglige ångar, som flere i Norra delen af Österbotten hafwa, råknar jag ytterligare och i följe af föregående §, til de hinder, som äro i vägen för Landhushållningens förbättrande. De låta gementligen sina ångar blifwa och wara skogsstupna, och at upfylla den höbrist de därigenom ofta måste kännas wid, låta de syna sig en stor myckenhet ångsmarker, hwilka då nödwändigt måste wanwårdas, och til den förspillnas wid deras bärgande. Hvad stor skada en Landman har af skogs bemurnade ångar, är en så klar sak at den ej tarhwar många bewis; ty när en ång är full med trån och buskar, så följer nödwändigt, at gråswårten är mindre, emedan trädens och buskarnas rötter, draga all närings-saften til sit underhåll, hwaraf gråset lider anseentligen. Dock wil jag ej råda at borthugga alla trån ifrån ångarna, ty någre löfrån gagna ången otwifvelaktigt, emedan de dels betaga med sin skugga solens starka hetta och brännande wårkan på gråsrötterna, dels gifwa de medelst de afallna löfwen ången en god gödsel. De trån, som til detta ändamålet gwarlännas på ången, böra dock ej wara til något stort antal, eller nära til hwarandra stående, så at de därigenom förhindra gråswårten; utan här och där spridda, samt af en hög och restig wårt; m. m. som en god hushållare därwid bör iaktaga. Däremot böra Barretrån, som tall gran och Een icke tålas på ångarna, ty deras årligen nedfallande barr göra, at gråswårten, under och nära til dem nästan alldeles dödas.

En orsak til odugliga ångar ligger ännu äfwen därtuti, at de ofta och merendels bärgas förän höfvedet hunnit mogna, hwaras händel, at det så sällan kommer at spridas kring marken, och ångarna således ej tillaga i frödhighet och ymnigare gräs-växt, utan tvärt deremot blifwa ärtligen allt sämre och sämre. Til rättelse i denna omständighet, kan ingen annan utväg gifwas, än at ången indelas ungefär i 10 delar, allt som man sielf wille, och den 10 de delen af ången då skiftes wis lämnas slagen, til deß at höfvedet blifwit moget, då den först borde slås, och ången således genom det nedfallne frödet winna i bördighet och ymnigare afkastning. Wille en Landtman så ständigt fortifara med ångarnas bärgande, så skulle han med nöje se sin ång bli wa äfwer allt frödig och med gräs bewärd. Ej mindre skadeligt för ångarne är den sed de fläste hafwa, at beta dem in på sednaste hösten, och likaledes tidigt om våren, nästan så snart de blifwa bara; gräsrotterna trampas då på de upblöta och sankta ångar alldeles sönder, watin blir stående i groparne efter Bostapens fötter, och rötter än widare bort gräsroten; om våren asbitas de framfjutande hjertbladen, hwarigenom medelst Solens torkande gräset tager ansenlig skada, och ofta dör bort: önskeligt wore at detta kunde botas.

§. 6.

Ändteligen har jag och trodt äfwen det wara et til Landtbrukets wanförtel ländande fel, at Landtbrukarna uti norra delen af Österbottin icke bruka häckar och krubbor uti sina Fä och Färhus, utan at höet utan aktsamhet kastas i stora så kallade jäfwor eller knippor ned på gälfwet för bostapen, hwarigenom en stor del af höet icke allenast förspilles och trampes med fötterna, hwarmedelst kreaturen så osmak för det, och lämna en stor del sättit, utan än det som icke är mindre betydande, höfvedet, som faller ibland gödselen, förorsakar hövärd och ogräs ibland säden, til åkrarnas stora skada. Til förekommande af dese betydande olägenheter, borde således hwar

oef en Landthushållare i sina Får, och Fåhus inrätta krubbot eller häckar, hwarigenom han således kunde hafwa en anse-
lig besparing i sitt hö-förråd, och se sina åkrar befriade ifrån
ogras, och i botu af krubborna få samla höfodet, det han se-
dan kunde använda til föda för kreaturen.

Min Kringskurna tid och mina snäfwa wilkor befalla mig,
at denna gången med stillatigande förbigå åtskillige andre fel
wid Landthushållningen uti min födelse-ort; och at således gö-
ra här et slut på de anmärkingar, hwarmed jag sökte at
gagna min hembygd. Om jag härutinnan winnet mit ändas-
mål, så är det mig et särdeles nöje; jag smikar mig oef med
det hoppet, at min wälwilja och kärlek för Fosterbygden, af-
drig kan blifwa ansedd mig til last. Om jag understundom
felat i denna affhandling, hwarpå jag ej twiflar, så skal det
wara mig mer än mycket kärt, om jag härmedelst gifwit an-
dre tilfälle, at härutinnan framgiffwa något bättre, oef rätta
mina fel, ty det är ofta sant, hwad man plågar säga:

Nulla est disciplina, in qua errando non
discitur.

